

Sametingets rapport til CERD 2018

For perioden 2014 til og med 2018

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Ávjovárgeaidnu 50
9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

Sámediggi 2018

Innhold

I	Informasjon til de ulike artiklene.....	4
1	<i>Innledning.....</i>	4
2	<i>Rapportering på konvensjonens artikkel 1 til 7.....</i>	4
2.1	Artikkel 1 nr. 1 - 4.....	4
2.2	Artikkel 2.1.....	7
2.2.1	C Statlige tiltak og regler som opprettholder rasediskriminering.....	7
2.3	Artikkel 4.....	10
2.3.1	C Ikke tillate rasediskriminering i offentlige virksomheter.....	10
2.4	Artikkel 5.....	10
2.4.1	A Lik behandling i domstolene og andre rettshåndhevende organer.....	10
2.4.2	B Beskyttelse mot vold.....	10
2.4.3	C Politiske rettigheter.....	11
2.4.4	D Borgerlige rettigheter.....	11
2.4.5	E Økonomiske- sosiale og kulturelle rettigheter.....	12
2.5	Artikkel 6 Domstolene.....	14
2.6	Artikkel 7 Tiltak.....	15
II	Komiteens anbefalinger til Norge.....	18
3	<i>Sametingets kommentarer til Norges rapportering.....</i>	18
3.1	Komiteens anbefaling punkt 8.....	18
3.2	Komiteens anbefaling punkt 10.....	18
3.3	Komiteens anbefaling punkt 14.....	18
3.4	Komiteens anbefaling punkt 16 a-e.....	19
3.5	Komiteens anbefaling punkt 18 a-f.....	19
3.6	Komiteens anbefaling punkt 24.....	20
3.7	Komiteens anbefaling punkt 28.....	20
3.8	Komiteens anbefaling punkt 30 a-f.....	22
3.9	Komiteens anbefaling punkt 38.....	25
3.10	Komiteens andre anbefalinger punkt 44.....	26

I Informasjon til de ulike artiklene

1 Innledning

1. Sametinget ble etablert som et samisk folkevalgt organ i 1989. Hvert fjerde år velges 39 representanter. Sametinget har forvaltningsoppgaver i tillegg til å være et politisk organ for samene i Norge. Først og fremst gjelder dette myndighet over samiske læreplaner, sametingsvalget, utviklingen av samiske språk, kulturminneforvaltningen og egne tilskuddsordninger. Sametinget har også rett til å reise innsigelser i saker når inngrep i samiske områder ikke er i tråd med samiske interesser.
2. Det samiske folk lever tett på og i det norske samfunnet og er i de fleste tilfeller prisgitt at staten Norge tar hensyn til samene slik at tiltak, ordninger og offentlige tjenester er tilpasset også samer. Sametinget er samtidig avhengig av at staten Norge gjennom gode økonomiske og juridiske rammer legger til rette for Sametinget slik at det kan drive samisk samfunnsutvikling. En del av Sametingets rapportering omhandler derfor i hvilken grad staten Norge oppfyller standardene i ICERD og en del omhandler i hvilken grad staten Norge sikrer at Sametinget selv settes i stand til å bevare, utvikle og styrke samiske språk, samisk kultur og samfunnsliv.
3. I Sametingets rapport del I kommer Sametinget med informasjon om det samiske samfunn generelt som hører inn under konvensjonens ulike artikler. I Sametingets rapport del II kommer Sametinget med opplysninger knyttet til komiteens siste anbefalinger til Norge og Norges rapportering.

2 Rapportering på konvensjonens artikkel 1 til 7

2.1 Artikkel 1 nr. 1 - 4

4. **Grunnlovsendringer.** Sametinget viser til at det i forbindelse med revisjon av Grunnloven i 2014 ble slått fast et likhetsprinsipp i § 98 som innebærer at ingen må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling. Sametinget finner det nødvendig å påpeke at når det er grunnlag for det må det skje en positiv diskriminering av den samiske befolkningen for å oppnå reell likestilling i Norge. Selv om ICERD forbyr alle former for diskriminering blant annet på grunn av rase og etnisk opprinnelse følger det for eksempel imidlertid av art. 1(4) at ICERD ikke forbyr særlige tiltak for etniske grupper eller individer som er nødvendig for å sikre grupper eller individer like vilkår. Sametinget mener for øvrig at Grunnloven tar høyde for dette jf. § 108 der det fastslås en forpliktelse for statlige myndigheter å legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv.
5. **Likestillings- og diskrimineringslovgivningen.** Lov 16. juni 2017 nr. 51 *om likestilling og forbud mot diskriminering* (likestillings- og diskrimineringsloven) tar særlig sikte på å bedre kvinners og minoriteters stilling. I konsultasjoner om likestillings- og diskrimineringsloven ble det oppnådd enighet om at Grunnloven § 108 og Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene skulle omtales. Det ble derimot ikke oppnådd enighet om hvorvidt en felles likestillings- og diskrimineringslov skal ha en definisjon av urfolk og hvorvidt urfolkstilhørighet skal nevnes som et eksempel på etnisitet i lovteksten.

6. **Folkeregisterloven.** I henhold til lov 9. desember 2016 nr. 88 *om folkeregistrering* (folkeregisterloven), som trådte i kraft i oktober 2017, er det mulig å registrere bruken av samiske språk i folkeregistret. Forskrift 14. juli 2017 nr. 1201 *Forskrift til folkeregisterloven* inkluderer i dag de tre offisielle samiske språkene nord-, sør- og lulesamisk som har rettigheter i forvaltningsområdet for samisk språk i henhold til sameloven. Sametinget krevde i konsultasjonen at også bruken av umesamisk, skoltesamisk og pitesamisk skulle kunne registreres, uten at dette ble imøtekommet. Sametinget fikk i konsultasjon om folkeregisterloven heller ikke gjennomslag for at både muntlige og skriftlige kunnskaper i samisk hos den enkelte skulle kunne registreres i folkeregistret. Bruken av nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk vil derimot på sikt kunne registreres i et modernisert folkeregister.
7. **Sameloven.** Lov 12. juni 1987 nr. 56 *om Sametinget og andre samiske rettsforhold* (sameloven) lovfester samenes representative organ Sametinget og regulerer særlig bruken av samiske språk i offentlig tjenesteyting. Samiskspråklige har rettigheter etter samelovens språkregler til å kommunisere på samisk med offentlige myndigheter. Sametinget forventer en fremdrift i prosessen med endringer i sameloven og øvrig regelverk for å styrke samiske språkrettigheter.
8. **Reindriftsloven.** Lov 15. juni 2007 nr. 40 *om reindrift* (reindriftsloven) tilsier at reindriften selv i større grad skal ha ansvar for ressursforvaltningen gjennom blant annet utarbeidelse av bruksregler for de enkelte reinbeitedistriktene jf. § 57. Myndighetene forutsettes å ha oppgaver av mer kontrollerende karakter. Der hvor den interne forvaltningen ikke fungerer, har likevel myndighetene adgang til å gripe direkte inn, blant annet gjennom ulike former for sanksjoner. Sametinget har ikke gitt sin tilslutning til reindriftsloven og har ved gjentatte anledninger anført at det er store svakheter ved loven og ønsker en helhetlig gjennomgang av den.
9. Sametinget viser til Femundsaken, HR-2018-872-A, hvor Høyesterett i sin vurdering tar særlig hensyn til vernet av samisk kultur. Dommen uttaler at lovforarbeidene til reindriftsloven gir et klart preg av å være skrevet i en tid hvor synet på samenes rettigheter var et annet enn i dag.
10. **Finnmarksloven.** Lov 17. juni 2005 nr. 85 *om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark* (Finnmarksloven) ble vedtatt i Stortinget i 2005. Finnmarksloven slår fast at samene kollektivt og individuelt, gjennom langvarig bruk av land og vann, har opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark. Loven ble til gjennom en ekstraordinær konsultasjonsprosess mellom Stortingets justiskomiteé og Sametinget. Loven førte til opprettelsen av Finnmarkskommisjonen i 2008 som utreder bruks- og eierrettigheter til grunnen Finnmarkseiendommen (FeFo) overtok da Finnmarksloven trådte i kraft.
11. **Barnehageloven.** Lov 17. juni 2005 nr. 64 *om barnehager* (barnehageloven) gir ikke rett til et samisk barnehagetilbud, kun rett til plass i barnehage. Det er heller ikke krav om samiskspråklige ansatte i samiske barnehager. Barnehageloven skiller mellom barnehager innenfor og utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Barnehager som er utenfor forvaltningsområdet har vagere krav til samisk innhold, noe som medfører at noen samiske barn ikke får et likeverdig samisk barnehagetilbud. Det er behov for at barnehageloven forplikter kommuner å tilby samiskspråklig barnehagetilbud etter en sterk språkmodell til alle barn der foreldrene ønsker det.

12. **Opplæringslovgivningen.** Retten til et samisk skoletilbud er i henhold til lov 17. juli 1998 nr. 61 *om grunnskolen og den videregående opplæringa* (opplæringslova) ikke en individuell rettighet for eleven, men begrenses ut fra geografi og antall elever som ønsker et slikt tilbud. Det er kun dersom eleven er bosatt innenfor forvaltningsområdet for samisk språk at eleven har en individuell rett til opplæring på samisk i alle fag. Elever bosatt utenfor samiske distrikt har kun en individuell rett til opplæring i faget samisk, mens retten til å få opplæring i og på samisk er avhengig av at det er ti eller flere elever i en kommune som ønsker slik opplæring. Sametinget mener at en revidert opplæringslov må styrke samiske elevers rettigheter og særlig tydeliggjøre retten til opplæring i faget samisk over hele landet og retten til opplæring på samisk i alle fag utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.
13. Regjeringen har utnevnt et utvalg og har varslet en helhetlig gjennomgang av opplæringsloven. Det er uheldig at Sametinget ikke har fått gjennomslag for sitt ønske til regjeringen om å få utpeke medlemmer til det offentlige utvalget som gjennomgår opplæringsloven og som skal foreslå lovendringer og andre tiltak. Samisk språk- og kulturkompetanse er ikke ivaretatt i lovutvalget. Sametinget har blitt henvist til å representere samene i en referansegruppe til utvalget.
14. Frittstående skoler er etter lov 4. juli 2003 nr. 84 *om frittstående skolar* (friskolelova) ikke forpliktet til å gi opplæring hverken i faget samisk eller i og på samisk. I realiteten innebærer dette innskrenkede valgmuligheter for samiske elever. En frittstående skole kan tilby opplæring dersom de har søkt om og fått tillatelse til dette fra Utdanningsdirektoratet. Imidlertid er ikke skolen forpliktet til å søke om en slik tillatelse. Samisk språkutvalg har i utredningen *NOU 2016: 18 Hjertespråket* anbefalt at friskoler skal være forpliktet gjennom friskoleloven til å tilby opplæring i samisk.
15. Sametinget oppfatter mangelen på samiske elevers mulighet til å velge skoletilbud som diskriminerende. Hverken opplæringsloven eller friskoleloven sikrer et samisk opplæringstilbud i tilstrekkelig grad. Ulike tolkningspraksiser har dannet seg og innebærer at samiske elever behandles ulikt fra region til region. Den samiske befolkningen i Norge må følge samfunnsutviklingen for å ikke bli dårligere stilt enn majoritetsbefolkningen. Dette medfører et flyttemønster hvor svært mange samiske barn bor utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget er bekymret for den sterke begrensningen opplæringsloven oppstiller for muligheten til å igangsette undervisning i og på samisk utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Gjennom utstrakt bruk av administrative betingelser, slik som kravet om et spesifikt antall elever og begrensninger med hensyn til geografi utgjør før undervisning igangsettes, vil samiske barn i mange områder av Norge ikke få undervisning i og på sitt eget språk. Sametinget mener antall elever alene ikke er tilstrekkelig for å avgjøre om det er mulig å igangsette undervisning i og på samisk.
16. En revidert opplæringslov må rette opp skjevheten med hensyn til at samiske barns rett til opplæring i og på samisk og på grunnlag av samiske kulturverdier er knyttet til hvor de bor og hvor mange elever som ønsker samisk opplæring. I tillegg bør det lovfestes en rett til språkbadsamlinger for elever som mottar faget samisk som fjernundervisning eller som får undervisning utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Det er behov for endringer i friskoleloven slik at samiske elevers rett til opplæring i samisk ivaretas. Sametinget mener friskoleloven burde ha hjemmel for at godkjenningsmyndigheten kan stille vilkår om at skolen skal

tilby opplæring i samisk. Friskoleloven må gi minimum de samme rettigheter til samiske elever som opplæringsloven.

2.2 Artikkel 2.1

2.2.1 C Statlige tiltak og regler som opprettholder rasediskriminering

17. **Sannhets- og forsoningskommisjon.** Den samiske befolkningen i Norge har vært utsatt for en omfattende fornorskningsspolitikk, og mange sliter fortsatt i dag med ettervirkningene av statens politikk. Sametinget er fornøyd med at Stortinget har fattet vedtak om at det skal etableres en sannhets- og forsoningskommisjon for samer og kvener i Norge. Historier og overgrep som har skjedd og de konsekvensene for enkeltmennesker og samfunn er eksempler på sider som bør dokumenteres. Samer opplever diskriminering og hatytringer både fra det norske samfunn, og også internt i det samiske samfunn. Sametinget har håp om at prosessen skal kunne lede til større kunnskap og toleranse for hverandres historie og ulike standpunkter
18. **Samiske barnehager.** Sametinget mener det er bra at gjeldende nasjonal rammeplan for barnehagen ivaretar samiske barns rettigheter og den samiske dimensjonen til en viss grad. Blant annet kommer det frem at barnehager for samiske barn skal fremme barnas samiskspråklige kompetanse, samiske barnehager skal ta i bruk samiske tradisjonelle lærings- og arbeidsmetoder og at barnehagetilbudet utenfor samiske distrikt skal tilpasses barnas samiske bakgrunn. Likevel tar gjeldende rammeplan utgangspunkt i norske verdier, språk og samfunnsliv. Konsekvensen av dette er at barnehager og barnehageeiere kan komme i et dilemma når det gjelder valg av verdier og prioritering av innholdet. Dette bidrar til at barnehageeiere kan velge bort samisk innhold uten konsekvenser eller sanksjoner. Sametinget mener en god løsning vil være en egen samisk rammeplan for å ivareta samiske barns rettigheter og for å sikre at samiske barn får utøve sitt språk og sin kultur både når de går i samiske barnehager og når de får tilbud i norske barnehager. Se også avsnitt 11 og 57.
19. **Fag- og timefordeling.** I Norge er det to gjeldende læreplanverk; Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet - samisk. De elevene som følger Kunnskapsløftet - samisk har egen fag- og timefordeling som fungerer godt. Elever som følger Kunnskapsløftet og som skal ha opplæring i samisk skal følge fag- og timefordelingen for Kunnskapsløftet, men likevel følge fag- og timefordelingen for Kunnskapsløftet - samisk i samiskfaget. Når timer til samiskfaget ikke er med i fag- og timefordelingen for Kunnskapsløftet blir det utfordrende for skolene og tilpasse timeplanene. Konsekvensene kan være at eleven får flere timer totalt enn de øvrige elevene, eller at elever som får samiskopplæring får noen timer færre i andre fag i løpet av året. Inntil fem pst. av timer fra andre fag kan bli hentet til faget samisk. Det er opp til den enkelte skole å organisere dette. Sametinget erfarer at det kan oppstå en del uheldige konsekvenser. Sametinget erkjenner at det ikke er en enkel løsning på dette. At samiske barn måles på lik linje med barn som har mer undervisning i fagene fremstår likevel som strukturell diskriminering og Sametinget ønsker på denne bakgrunnen at fag- og timefordelingen utredes.
20. **Digitalisering av samiske språk.** Alle elever har rett på å kunne bruke digitale hjelpemidler gjennom hele skolegangen og inn i yrkeslivet. Sametinget mener de samiske elevene må ha tilgang til digitale hjelpemidler på sitt eget morsmål på lik linje med norske elever. Dermed er det viktig at det utvikles programvarer som støtter samiske språk. Det finnes allerede både

rettskrivningsprogrammer og samiske tastaturer, men samtidig er ikke programmene utviklet til å kunne brukes på et samisk språk. I norske offentlige registre, som folkeregisteret og Brønnøysundregisteret, som forvalter ulike nasjonale registre, kan man ikke bruke samiske tegnsett og dermed ikke samiske navn. Dette oppfatter Sametinget som en usynliggjøring av de samiske språkene og gir tydelige signaleffekter til den samiske befolkningen som ikke kan bruke samiske språkene i offentlige registre. De store nasjonale digitaliseringsprosjektene har lite fokus på den samiske befolkningens behov, og det er en utfordrende situasjon for språkutviklingen. Brukerne har høye krav og forventninger til det digitale tilbudet, og dersom de samiske versjonene er mangelfulle eller har utdatert informasjon vil brukerne ikke velge disse alternativene. Derfor må tilbudet til samiskspråklige være like godt som øvrige tilbud.

21. Giellatekno og Divvun ved UiT - Norges arktiske universitet arbeider daglig med å utvikle digitale programmer som gjør at de samiske språkene kan brukes som digitale språk. Giellatekno har utviklet digitale ordbøker for de tre offisielle samiske språkene i Norge og nettlæringsprogrammet til nord-, sør-, lule-, enare- og kildinsamisk. Divvun har utviklet ordretteprogram og samisk tastatur for iPhone og Android-telefoner. Dette er viktige bidrag for å stimulere til bruk av samiske språk ved digital kommunikasjon. Utfordringen er at disse programmene ikke er en del av den standard maskinpakken som kommer med pc, mac, nettbrett og så videre, men må installeres av brukeren selv. Det innebærer at man ved kjøp av ny datamaskin/mobiltelefon ikke har samisk tastatur som standard. Sametinget mener samarbeid med utviklere av digitale verktøy, andre offentlige aktører og på tvers av landegrensene er sentralt for å utvikle et best mulig tilbud til hele den samiske befolkningen.
22. **Reindrift.** I rapporten *Samiske tall forteller 11 - kommentert samisk statistikk* (2018) fremkommer det at en urovekkende høy andel personer i reindriften i sørsamisk område rapporterer om at de utsettes for diskriminering og kriminelle handlinger på grunn av sin reindriftssamiske tilhørighet. Nesten samtlige reindriftssamer rapporterer om negative holdninger fra folk utenfor reindriften og fra media. En uforholdsmessig høy andel av reindriftssamene utsettes i tillegg for fysiske anstrengelser, skader eller ulykker sammenliknet med andre eksponeringsutsatte grupper i Norge. Videre fremkommer det at reindriftssamene har ekstremt lav tillit til den statlige reindriftsforvaltningen. Det er en svært samstemt oppfatning blant reindriftssamene om at myndighetene mangler kunnskap om reindrift, påfører reindriften negativ forskjellsbehandling og innfører krav og pålegg som ikke er tilpasset reindriftsfaglig praksis. Resultatene viser dessuten at redusert livskvalitet og svekket psykisk helse er mer vanlig for de samene som har opplevd mest diskriminering og negative holdninger fra offentlige myndigheter. Den faglige analysegruppen viser til at likestillings- og diskrimineringsloven pålegger offentlige myndigheter å tilegne seg nødvendig kunnskap om gruppers utfordringer, behov og synspunkter, og utforme tjenester, tilbud og regler for å møte disse utfordringene. Sametinget mener de materielle, praktiske og sosiale rammebetingelsene som påvirker reindriftssamenes arbeidshverdag må synliggjøres og vektlegges i reindriftsforvaltningen og i tiltak overfor reindriften. Sametinget ønsker å se på om reindriftsforvaltningen bør legges under Sametinget.
23. Sametinget har i *Sametingsmelding om reindrift* (2016) konstatert at det er flere forhold i reindriftsloven og -forvaltningen som er problematisk sett opp mot Norges folkerettslige forpliktelser. Det har de senere år skjedd en rekke endringer i loven og den offentlige reindriftsforvaltningen uten Sametingets eller Norske Reindriftssamers Landsforbunds (NRL)

samtykke. Den regionale forvaltningen er flyttet til Fylkesmannen, og forvaltningen er blitt underlagt Landsbruksdirektoratet. Regjeringen avviklet i tillegg i 2015 overføringen på 2 mill. kroner til Sametingets tilskuddsmidler som tidligere har blitt tildelt reindriftsnæringen. Det har dermed blitt foretatt stegvise revisjoner av reindriftsloven og endringer i reindriftsforvaltningen uten grundige evalueringer og vurderinger, og uten reelle konsultasjoner med Norske Reindriftssamers Landsforbunds (NRL) og Sametinget. Det er behov for en gjennomgang av reindriftsforvaltningen. I Sametingets budsjett for 2018 er det avsatt midler til et prosjekt. Det foreligger enighet mellom NRL og Sametinget om et mandat. Sametinget ønsker et utvalg som skal se på de prinsipielle folkerettslige og praktiske sidene ved reindriftsloven og reindriftsforvaltningen, samt foreslå andre tiltak som sikrer prosesser som er forankret og har legitimitet i reindriftsnæringen og som styrker reindriftens arealvern. Sametinget mener hele prosessen med reinntallstilpasningen må evalueres og vurderes opp mot folkeretten. Utvalget skal spesielt klargjøre skillet mellom privatrettslig styring og offentligrettslig forvaltning.

24. **Sjølaksefisket.** Samer og andre bosatt ved kysten har rett til å fiske etter laks i sjøen med bakgrunn i bosetning og på grunnlag av alders tids bruk og lokal- og samisk sedvane. Sjølaksefisket er et viktig bidrag til kombinasjonsnæringsutøvelsen på kysten, sammen med annet fiske og jordbruk eller reindrift. Men også sentral i samisk naturalhusholdning, særlig på våren når det er lite annet å høste av naturen. Sametinget konstaterer at dagens laksereguleringer er så strenge, og at myndighetene har gjort stadige innstramminger i fisketidene, slik at sjølaksefiskets eksistensgrunnlag, herunder muligheten til å opprettholde den sjøsamiske kulturen, er sterkt truet. Sametinget vil understreke alvoret i situasjonen og synliggjøre behovet for umiddelbare særskilte tiltak i sjølaksefisket.
25. **Vårjakt på ender.** Vårjakt på ender i den samiske kommunen Kautokeino er en viktig del av samisk kultur som bør beskyttes med særlige tiltak slik at tradisjonen kan fortsette på et kulturelt og økologisk bærekraftig måte. Staten Norge bør sammen med Sametinget finne løsninger på regulering av vårjakt på ender slik at tradisjonen kan videreføres. Sametinget og staten er enige om at kunnskapsgrunnlaget må forbedres. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utrede mulighetene for å tilpasse rammen for jakten slik at den blir mer i tråd med samisk sedvane og samisk tradisjon. Utredningen skulle vært gjennomført i 2015, men det er ennå ikke bevilget midler til dette arbeidet. Konsekvensen er at vårjakta i praksis kun har blitt tillatt i et så begrenset omfang at kulturutøvelsens eksistens er truet.
26. **Rovvilt.** Sametinget har ikke fått gehør for sine synspunkter på Norges rovviltpolitikk og forvaltningen skaper store problemer for samiske beitenæringer. Sametinget mener det er et dårlig signal fra regjeringen til beitenæringen at løsningen ensrettet går på å intensivere gjetning av dyr på utmarksbeite. Tap forårsaket av rovvilt fører til store økonomiske og psykiske belastninger for berørte eiere av beitedyr. Tall fra reindriftsnæringen og mange reindriftsområder viser at rovvilt tar en uakseptabel høy andel av produksjonsdyrene. Det er også misforhold mellom det næringsutøverne søker om å få erstattet i forbindelse med rovvilttap og det som faktisk utbetales. Store tap forårsaket av rovvilt har ført til at mange sauebønder har valgt å slutte. Dersom dagens rovviltpolitikk og rovviltforvaltning fortsetter vil hele livsgrunnlaget for beitenæringene trues. Det er nødvendig å se på behovet for endringer av dagens rovviltforvaltning og da særlig på å redusere de nasjonale bestandsmålene for antall årlige ungekull av gaupe, jerv, bjørn, ulv og hekkende par av kongeørn. I tillegg bør det innføres bestandsmål for havørn.

2.3 Artikkel 4

2.3.1 C Ikke tillate rasediskriminering i offentlige virksomheter

27. **NAV.** Det er mangel på språk- og kulturtilpassede tjenester i Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) jf. ICERD art. 5(e)(4).

2.4 Artikkel 5

2.4.1 A Lik behandling i domstolene og andre rettshåndhevende organer

28. Staten Norge er bygget på territoriet til to folk, samer og nordmenn. En rettstat må bygge på rettsoppfatningene til begge folk. Når man ser hvordan norske myndigheter historisk har behandlet samene er det ikke til å komme utenom at mange i det samiske samfunn har sett domstolene som et organ for en urettferdig statlig fornorskningsspolitikk som ikke respekterer etablerte samiske rettigheter, samiske sedvaner eller rettsoppfatninger. Frem til ganske nylig har dette rettet seg opp noe gjennom praksis i domstolene. Domstolene er avhengige av at folk har tillit til at de avgjørelser som fattes er rettferdige og upartiske. Det er derfor viktig at også samene har tillit til domstolene. Se også avsnitt 47 - 51.

29. Det er behov for kompetansehevede tiltak for å styrke kunnskapen om det samiske samfunn, samisk kultur, samiske sedvaner og rettsoppfatninger i domstolene. Dette må skje gjennom at same- og urfolksrett inngår i utdanningen i rettsvitenskap og eiendomsrett. Dette er bare delvis tilfellet, og svært svakt for de som utdanner seg til jordskiftedommere gjennom studier i eiendomsrett. Eiendomsrettsstudier skjer i dag bare ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, og ikke ved UiT- Norges arktiske universitet som tilbyr studier i same- og urfolksrett. Det bør være en klar målsetting å gi et studietilbud i samerett og samiske eierforhold for kandidater som utdanner seg til jordskiftedommere. Videre må etterutdanningstilbudet for dommere som særlig belyser faktiske og metodiske spørsmål knyttet til samenes stilling som folk og urfolk i Norge etter folkeretten og norsk rett styrkes. Det bør være tydelig hvordan samiske sedvaner og rettsoppfatninger kan komme til anvendelse i rettspleien og hvilke rettskilder man kan se hen til. Sametinget gjør ofte vurderinger, tar forbehold eller har spesifikke presiseringer når lover og forskrifter som berører samiske interesser utarbeides. Dette er en del av lovenes forarbeider, men blir sjelden anvendt eller vektlagt når konkrete problemstillinger avgjøres i domstolene.

2.4.2 B Beskyttelse mot vold

30. **Vold i samiske samfunn.** Sametinget er opptatt av den vold urfolkskvinner verden over utsettes for. Det eksisterer særlige utfordringer i møte med brukere med samisk bakgrunn, særlig ved tabubelagte temaer som vold og overgrep. Dette kan påvirke ansatte som arbeider med temaene i lokalsamfunn som en selv er en del av. Det er kommet flere anbefalinger til Norge fra konvensjonsbaserte FN-komiteer og Norges nasjonale institutt for menneskerettigheter om å utarbeide en handlingsplan med hensyn til vold mot kvinner i nære relasjoner i samiske samfunn.

31. I Norge viser forskning at 49 pst. av samiske kvinner rapporterer at de har vært utsatt for vold av fysisk, psykisk eller seksuell art gjennom livet, mot 31 pst. blant majoritetsbefolkningen i samme område. I tillegg rapporterer samiske kvinner en høyere forekomst av seksuell vold i barndommen frem til 18 år: 17 pst. mot 11 pst. i befolkningen for øvrig. I de fleste tilfeller rapporteres det at

overgriper er en kjent person for den som blir utsatt. Den samiske befolkning i Norge nyter generelt godt av en høy levestandard og en høy andel av samiske kvinner har høyere utdanning. Likevel ser Sametinget at det ikke beskytter mot å bli utsatt for vold og overgrep.

32. Sametinget ble i 2017 konsultert om NOU 2017: 12 *Svikt og svik*. Sametinget understreket at det er av vesentlig betydning at de som skal avdekke saker har samiskspråklig kompetanse for å fange opp samiskspråklige barn og unge. Sametinget viser til politiets etterforskning i Tysfjord-saken (overgrepssaker) der det fremgår at helsevesen, skoler, barnehager, barnevern og politi må påta seg ansvar for at ingen grep inn på et tidligere tidspunkt.
33. Sametinget viser til Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheters (NIM) temarapport *Vold og overgrep i samiske samfunn* som kom i 2018 der NIM konkluderer med at myndighetene må gjøre mer for å forebygge og hindre vold og overgrep. Temarapporten peker på svakheter ved hvordan statens myndigheter ivaretar sine menneskerettslige forpliktelser overfor den samiske voldsutsatte. Rapporten peker blant annet på behov for økt språk- og kulturkompetanse i tjenesteapparatet, økt opplæring om kropp og seksualitet på samisk i skolen, samt behov for holdnings- og informasjonsarbeid og forskning på temaet.
34. Det er behov for mer forskningsbasert kunnskap om vold for å få et helhetlig bilde av årsaker og gode tiltak. Det må utvikles voldsforebyggende tiltak for den samiske befolkningen. Det er særlig behov for mer kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot samiske barn. Det er nødvendig å anerkjenne at slike problemstillinger eksisterer i det samiske samfunnet og få satt søkelys på de for å kunne etablere gode og språk- og kulturtilpassede tiltak, og sørge for at overgripere blir stilt for retten for sine ugjerninger. Sametinget viser til FN barnekomités observasjoner jf. avsnitt 33(b) til Norges femte og sjette rapport.

2.4.3 C Politiske rettigheter

35. Valgordningen til Sametinget er et forhold som spesielt angår det samiske folk, og et område der det er naturlig at Sametinget har rett til å vedta egne prioriteringer. Sametinget har i sitt forslag til revidert samelov lagt til grunn at det er Sametinget som skal gi utfyllende bestemmelser om valg til Sametinget. Dette framstår som en naturlig følge av at Sametinget i henhold til sameloven § 2-10 er øverste myndighet ved valg til Sametinget, at det er Sametinget som utarbeider forslag til ny valgordning, behandler innsyn i valgmanntallet og er øverste klageinstans hvis noen mener de selv eller noen andre er feilaktig registrert i Sametingets valgmanntall. En relativt stor del av valgreglene til Sametinget fastsettes i forskrift. I dag kan ikke Sametinget selv vedta valgforskriften til sametingsvalget. Sametinget må gå gjennom departementet for å endre forskriften som regulerer valget. Stor grad av bestemmelsesrett over egen valgordning for Sametinget er lite forenelig med at norske myndigheter kan foreta en detaljregulering av valggjennomføringen ved forskriftsfastsettelse. Sametingets krav om forskriftskompetanse har ikke blitt fulgt opp av norske myndigheter.

2.4.4 D Borgerlige rettigheter

36. **Religionsfrihet og yringsfrihet.** Kulturdepartementet har lagt frem forslag til en ny lov om tros- og livssynssamfunn. Sametinget har i sin høringsuttalelse til lovforslaget hatt fokus på hensynet til samisk kirkeliv, og om tilrettelegging for samiskspråklige i Den norske kirke. Sametinget mener det er nødvendig med en ny pliktbestemmelse i sameloven som innebærer at Den norske kirke skal

tilby kirkelige tjenester på samisk i sine menigheter. Sametinget har bedt om at det gjennomføres konsultasjoner med tanke på å sikre ivaretagelsen av samisk kirkeliv og bruken av samiske språk i Den norske kirke i fremtiden. Sametinget avventer en tilbakemelding fra departementet angående dette.

2.4.5 E Økonomiske- sosiale og kulturelle rettigheter

37. **Barnefattigdom.** I den samiske kommunen Kautokeino i Finnmark lever hvert femte barn, til tross for utstrakt naturalhusholdning, i barnefattigdom. I gjennomsnitt lever dobbelt så mange barn under fattigdomsgrensa i Kautokeino som ellers i Norge. Tall fra levekårsundersøkelsen i 2017 viser at i indre Finnmark generelt er tallene på barnefattigdom høyere enn i resten av Finnmark, men også sammenliknet med resten av Norge. Barn som lever under fattigdomsgrensa har oftere dårlig helse og mindre utviklingsmuligheter enn andre.
38. **Helse- og omsorgstjenester.** Bruk av samisk språk innenfor helse- og omsorgstjenesten er knyttet til retten til et likeverdig tjenestetilbud. Dette følger av rettigheter samiske pasienter og samiske barn har under barnevernets omsorg i henhold til nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. Likeverdige helsetilbud for samiske pasienter forutsetter at tjenestetilbudet tilrettelegges pasientenes kulturelle og språklige bakgrunn. Helse og omsorgstjenesten i kommunene reguleres av lov 24. juni 2011 nr. 30 *om kommunale helse - og omsorgstjenester* (helse- og omsorgstjenesteloven). Samiske pasienters rettigheter til bruk av samisk jf. sameloven § 3.1 pålegger kommunene å sørge for at samiske pasienters eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester blir vektlagt ved utforming av tjenesten. I merknad til loven fremkommer det også at øvrige kommuner som har samisk befolkning, forpliktes til språklige og kulturelt tilrettelagte tilbud. For at målet om likeverdige helse og sosialtjenester til det samiske befolkning skal nås må kunnskapen om samisk språk og kultur være tilgjengelig i større grad i kommunale helse og omsorgstjenester. Denne kompetansen må være integrert i kommunale helse- og omsorgsplaner og i utførelsen av tjenestene.
39. Sametinget erfarer at helse- og omsorgstjenesten i ulike kommuner og regioner med samisk befolkning har varierende bevissthet og kunnskap om samiske pasienters behov. Samiskspråklige tilbud er ofte avhengig av enkeltpersoners kunnskap og interesse for å tilrettelegge for samiske pasienter. Samtidig er det en landsdekkende mangel på samisktalende fagfolk innenfor alle felt av helsetjenesten. Behovet for å bruke samisk i møte med helsetjenester er tilstede i de fleste kommuner. Deriblant vil Sametingets mål om å styrke bruken av samisk også øke behovet for samiskspråklige helsetjenester for barn. Samiske barn i førskolealder har rett på oppfølging av sin utvikling på lik linje med andre barn. Da må det være en helsestasjon som kan kommunisere med barn på deres eget språk tilgjengelig, uavhengig av bosted. Samiske eldre som glemmer sitt andrespråk skal gå en trygg alderdom i møte, der egen kultur og språk har en naturlig plass innenfor hjelpetilbudene de mottar. Sametinget erfarer dessverre at mange av våre eldre er sosialt isolert store deler av døgnet fordi helsepersonellet eller pårørende ikke kan kommunisere på samisk. NOU 2016: 18 *Hjertespråket* foreslår å lovfeste en individuell rett til språk og kulturelt tilpassede tjenester uavhengig av hvor pasientene befinner seg. Sametinget mener at det også er nødvendig å forplikte kommuner med samisk befolkning å påse at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester er integrert og synliggjort i kommunale helse- og omsorgsplaner og i utførelsen av tjenestene.

40. Samiskspråklige helsetjenester er spesielt nødvendig innenfor behandlingstilbud der god kommunikasjon er avgjørende for god kvalitet på tjenesten og en vellykket behandling. Dette omhandler særlig samiske pasienter innen eldreomsorg, psykisk helse og rus, tilbud til barn og pasienter med kognitive og livstruende sykdommer. Manglende mulighet til å bruke eget språk reduserer også kvaliteten på tjenestene, og er en trussel mot pasientenes sikkerhet fordi risikoen for feil behandling øker. Sametinget mener det er nødvendig at det samiske folks rett til språklig og kulturelt tilrettelagte tjenestetilbud påpekes med tyngde.
41. Samiske barns møte med barnevernet har lenge vært lite tilfredsstillende. Samiske barns rettigheter som urfolksbarn er ikke godt kjent innenfor hele barnevernssystemet, og følges ikke opp i tilstrekkelig grad. Kommuner har varierende bevissthet og kunnskap om kommunens samiske befolkning og om samiske barns rettigheter. Videre er det også utfordrende å skape forståelse for samiske barns behov. Det er et stort behov for kunnskap om samiske barns rettigheter som urfolksbarn på alle nivåer av barnevernstjenesten. Det medfører at de avgjørelser som tas ikke alltid er til det beste for barnet.
42. Ekspertutvalget for regionreformen mente at overføring av barnevernsoppgavene som i dag ligger til stat og kommune bør utredes. Sametinget ønsker dialog med departementet før et utredningsarbeid blir igangsatt slik at samiske perspektiver blir ivaretatt i utredningsarbeidet, og forventer videre å bli konsultert om tiltak som kan få konsekvenser for samiske interesser.
43. Det bør utvikles retningslinjer for vurdering av samiske barns rettigheter og behov når barnevernstiltak igangsettes. Utvikling av retningslinjer vil kvalitetssikre at ivaretagelse av samiske barns rettigheter ikke i så stor grad er avhengig av den enkeltes kunnskap, og kan også ha en viktig rolle innenfor opplæring av fosterhjem. Sametinget mener det må etableres et samisk nasjonalt veiledningsorgan som har veiledningsansvar ovenfor kommunale barneverntjenester. Kommuner må forpliktes til å kontakte samisk veiledningsorgan når omsorgsovertakelse av samiske barn vurderes, og fylkesmannens tilsyn og myndighet må styrkes på området.
44. **Undervisning og opplæring.** Staten Norge må legge til rette for at rammevilkårene for samisk opplæringstilbud ikke er dårligere enn opplæringstilbudet for øvrige elever i Norge. Sametinget er opptatt av at et formål med utdanningen er at barn av urfolk ikke skal nektes retten til sin kultur, sitt språk og sin religion i samvær med andre samer, og beskyttes mot diskriminering. Skolen er et viktig verktøy for å revitalisere og utvikle samiske språk.
45. Samiske elever med særskilte behov er en sårbar gruppe i utdanningssystemet. Disse elevene er avhengig av å få et opplæringstilbud på grunnlag av sitt språk, sine kulturverdier og der opplæringstilbudet samtidig er tilpasset dem. Foresatte for barn med særskilte behov melder ofte om at skoleeiere har utfordringer med å tilrettelegge et spesialpedagogisk opplæringstilbud som også er på samisk og med grunnlag i samisk kultur. Sametinget understreker behovet for å ivareta det helhetlige tilbudet for samiske elever med spesielle behov eller funksjonsnedsettelse.
46. **Museer.** Både nord,- lule,- pite- og de sørsamiske museene er underfinansiert sammenliknet med de norske museene, og få av dem er i stand til å ivareta alle de faglige oppgavene som forventes av moderne museer. Det er heller ikke krav om regional medfinansiering av de samiske museene, slik som det er for de norske museene. Samiske museer har et sterkt behov for oppgradering og

magasinutvikling i forbindelse med tilbakeføringsprosjektet *Bååstede* hvor ca. 2000 samiske museumsgjenstander skal tilbakeføres til de samiske områder og de samiske museer fra Norsk Folkemuseum. Dette fordrer en nasjonal dugnad for å oppgradere lokalitetene.

2.5 Artikkel 6 Domstolene

47. Opprettelsen av Indre Finnmark Tingrett har vært et positivt bidrag med hensyn til å bedre rettsikkerheten for samene ved at saker kan føres på nordsamisk og ved at man har større fokus på å synliggjøre samiske sedvaner, rettsoppfatninger og Sametingets uttalelser. Sametinget mener de øvrige domstoler bør bruke denne tilnæringsmåten som et eksempel til etterfølgelse i saker med samiske parter, jf. art. 5 (a). Det er i tillegg en avgjørende forutsetning for at domstolene skal kunne behandle og avgjøre samiske saker at det foreligger en solid samisk kulturforståelse og en inngående kunnskap om samerett. Sametinget understreker at det er av avgjørende betydning at domstolene settes ressursmessig i stand til å ivareta den samiske dimensjonen i sitt arbeid. Det er nødvendig å se på endringer i reglene som gjelder for samiskspråklige som part, tiltalt eller vitne i rettsapparatet. Se også avsnitt 28 og 29.
48. Sametinget konstaterer med skuffelse at Utmarksdomstolen for Finnmark i sak 17-062459TVI-UTMA har lagt avgjørende vekt på tidligere statlige urettmessige disposisjoner som rettsstiftende til fortrensel for allerede opparbeidede samiske rettigheter noe som synes å være en videreføring av tidligere tiders statlige eierpretensjoner med utgangspunkt i terra nulliusprinsippet. Videre mener domstolen at reindriftssamers bruk er til hinder for at andre samer får anerkjent eiendomsrett. Sametinget understreker at Sametinget i sin tilslutning til Finnmarksloven nettopp la til grunn at staten la til side tidligere tiders eierpretensjoner ved opprettelsen av Finnmarkseiendommen i kombinasjon med rettighetskartlegging. Dommen er i direkte strid med både samisk rettsoppfatning og Sametingets forbehold for vår tilslutning til Finnmarksloven.
49. **Høyesterett.** Sametinget er bekymret for den mangelen Høyesterett viser i å knytte prosess og innhold sammen i konsultasjoner om beslutninger som berører samiske interesser direkte. Høyesterett har nylig avsagt to dommer der dette berøres. Begge disse sakene berørte samenes materielle kulturvern etter *Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter* (SP) art. 27, men reiser også spørsmål rundt om det har blitt gjennomført reelle konsultasjoner med samiske interesser før beslutninger har blitt fattet. Sametinget mener Høyesteretts flertall har kommet til et uventet og svært uheldig resultat i saken mellom Landbruksdepartementet og Jovsset Ante Sara om pålagt reintallsreduksjon (HR- 2017-2428-A). Det samme gjelder saken om Langsundforbindelsen (HR-2017-2247A).
50. Norges Høyesterett har i en sak om bygging av veg i reindriftsland (Langsundforbindelsen) konkludert med at det er gyldig og ikke brudd på folkeretten. Sametinget påviste i skriftlig innlegg overfor Høyesterett at det berørte reinbeitedistriktet ikke var konsultert om beslutningen ved at det forelå nødvendige utredninger om konsekvensene av tiltaket som grunnlag for dialog, at konsultasjonen ikke foregikk i god tro og var effektive med det formål å oppnå enighet. Reinbeitedistriktet var bare invitert med på befaringer av området og gitt anledning til å uttale seg til planene. Høyesterett konstaterer bare at: "reindriftsinteressene [har] fått god anledning til å gjøre sitt syn kjent". Høyesterett reduserer i denne saken betydningen av konsultasjoner etter ILO 169 art. 6 og 7 til et spørsmål om å "gjøre sitt syn kjent", noe Sametinget finner svært foruroligende.

51. I Jovvsset Ante Sara vs. Landbruks- og matdepartementet har Høyesterett i liten grad gått inn på betydningen av og den reelle gjennomføringen av konsultasjoner i sakene, men synes heller å legge til grunn en holdning om at det er staten, og ikke samene selv, som vet samenes beste. Sametinget mener dette ikke samsvarer med samisk rettsoppfatning. Sametinget mener Høyesterett legger for dagen en underliggende holdning som vi kjenner igjen fra tiden der fornuksningspolitikken ble brukt som et aktivt redskap for å undertrykke samisk kultur, språk og samfunnsniv. I denne saken tok både lagmannsretten og Høyesteretts mindretall høyde for dette. Likevel har flertallet i Høyesterett kommet frem til et resultat som verken har legitimitet eller oppfattes som rettferdig i det samiske samfunn. Reindrift er en utelukkende kulturspesifikk samisk næring og at samene derfor bør samene og næringen selv ha avgjørende innflytelse over den interne byrdefordelingen ved reintallsreduksjoner. For Sametinget vil det være viktig at denne saken følges opp internasjonalt på den rettslige arena slik at de folkerettslige vurderinger som er gjort av Høyesteretts flertall kan etterprøves.

2.6 Artikkel 7 Tiltak

52. **Mobbing i samiske skoler og barnehager.** Sametinget har en intensjon om en mobbefri og trygg skolehverdag for samiske barn og elever. Tall fra *Elevundersøkelsen* og Folkehelseinstituttet viser at andelen elever som krenkes og mobbes i samiske områder er høye sammenlignet med resten av landet. En av konklusjonene fra NOU 2015: 2 *Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø* er at det finnes store kunnskapshull om mobbing i den samiske skole. Det eksisterer i dag svært lite forskning om mobbing, identitet og diskriminering i samiske samfunn, barnehager og skoler. For å kunne sette inn de rette tiltak som bedrer det psykososiale skolemiljøet også innen samiske skoler må kunnskapsgrunnlaget forbedres. Sametinget mener regjeringen må legge føringer slik at forskningen ser på slike forhold som kan gi nyttige bidrag til regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep. Sametinget viser for øvrig til FN barnekomités observasjoner jf. avsnitt 29 (a) og (b) til Norges femte og sjette rapport med hensyn til diskriminering og nettmobbing av samiske barn.
53. **Personer med utviklingshemming i samiske områder.** Et nordisk samarbeid som administreres av Nordens Velfærdscenter funksjonsnedsettelse og samisk bakgrunn kom i 2016 med rapporten *Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder*. Som en del av dette arbeidet har forskere ved UiT gjennomført studien om *Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse* i 2017. Personer med utviklingshemming i samiske områder har i likhet med personer med utviklingshemming generelt, dårligere levekår enn befolkningen ellers på områder som boforhold, utdanning, arbeid, helse, sosialt nettverk, fritid og mulighet til å selv bestemme over egen hverdag. De er i tillegg mer utsatt for mobbing og vold enn andre. På enkelte områder er det i tillegg store forskjeller mellom levekårene til personer med utviklingshemming med og uten samisk bakgrunn, ikke minst når det gjelder psykisk helse og mobbing. De finner også kjønnsmessige forskjeller når det gjelder mobbing, hvor kvinner er mer utsatte enn menn.
54. Sametinget mener det er behov for økt fokus på mobbing, trusler og vold mot personer med utviklingshemming med samisk bakgrunn både i hverdagen, på ulike livsarenaer og i rettsapparatet. Det er behov for økt fokus på forebygging og behandling av psykiske helseplager hos personer med utviklingshemming med samisk bakgrunn. Det er behov for økt fokus på organisering av botilbud og øvrige tjenester til personer med utviklingshemming, for å redusere

standardisering av levesett, gi økt mulighet til å bestemme selv og mulighet til å delta i samfunnet på linje med befolkningen ellers.

55. **Mangel på samisktalende personell i offentlig tjenesteyting.** Politi og hjelpeapparat i Norge mangler i stor grad samisk språk- og kulturforståelse. I en studie fra 2017, hvor politi og hjelpeapparat ble intervjuet, blir det pekt på flere momenter. Samisk språk- og kulturkompetanse hos politi og hjelpeapparat kan bidra til økt tillit og forståelse. Mange med samisk tilknytning mangler fremdeles tillit til storsamfunnet og dette kan påvirke møter mellom berørte av vold med samisk bakgrunn og ikke-samiske tjenesteutøvere. Det er behov for kompetanseheving for hjelpeapparat og politi som betjener den samiske befolkning. Det er særlig behov for å videreutvikle hjelpe- og behandlingstilbud tilpasset voldsutøvere og voldsutsatte i den samiske befolkning.
56. **Digitalisering.** Digitalisering er i ferd med å forandre samfunnet på en grunnleggende måte. Det er et økende behov for digitale tjenester i samfunnet, og i offentlig sektor er det igangsatt mange prosjekter og tiltak for å svare på dette behovet. Mangelen på digitale tjenester på samiske språk fører til at de samiske språkene i liten grad kan utvikle seg som et digitalt språk. Digital kommunikasjon er en viktig og sentral kommunikasjonskanal, og det offentlige har et ansvar for at det utvikles digitale tjenester på samiske språk. Det er viktig at det utvikles brukervennlige nettbaserte tjenester tilpasset den samiske befolkningen og de samiske språkene. Se også avsnitt 20 og 21.
57. **Samiske barnehager.** Per i dag går 91 pst. av alle barn i Norge i alderen 1-5 år i barnehagen. Av disse er det i underkant av 900 barn som får et samisk barnehagetilbud. Den samiske barnehagesektoren er spredt med 31 samiske barnehager. Disse har ulikt utgangspunkt som følge av geografisk tilhørighet, lokal forankring og språk. I tillegg til disse gir rundt 30 norske barnehager tilbud om samisk språkstimulering. Det er mangel på samisk pedagogisk materiell til barnehagene. Sametinget setter av midler til utvikling av pedagogisk materiell og fordeler midlene gjennom tilskuddsordninger. Behovet blir ikke dekket fordi for lite midler er avsatt til Sametinget over statsbudsjettet. Nasjonalt er de økonomiske rammene for satsing på høy kvalitet i barnehagen prioritert. utfordringen for Sametinget er at økonomiske midler til det samiske barnehagetilbud ikke blir prioritert. Sametinget fordeler midler gjennom sin tilskuddsforvaltning til barnehager, utviklingsarbeid og øvrig administrativt arbeid. Likevel forventes det at Sametinget skal følge opp alle nasjonale satsinger og samtidig fremme samiske barns rettigheter over de samme midlene. Manglende samiske barnehagetilbud og lange ventelister til samiske barnehageplasser er aktuelle problemstillinger i mange kommuner. Foreldre opplever å ikke få plass til sine barn i samiske barnehager, og at noen kommuner har ikke prioritert å tilrettelegge for samiske barnehagetilbud. For å bevare og utvikle samiske språk i barnehagene mener Sametinget staten Norge må prioritere og avsette friske midler til samisk språksatsing. Se også avsnitt 11 og 18.
58. **Samiske språk.** Sametinget ser et stort behov for innsats for de samiske språkene på ulike nivåer i samfunnet og at det skal legges særlig vekt på barn og unges språkrettigheter. Sametinget ønsker en satsning på språk i form av en språkreform med konkrete tiltak og prioriteringer der det er tatt høyde for administrative og økonomiske konsekvenser. Sametinget ønsker å inkludere det samiske samfunnet og språkbrukerne gjennom tiltak som bidrar til at samiske språk synes, høres

og brukes i samfunnet. Sametinget behøver betydelig økte midler over statsbudsjettet for å gjennomføre dette arbeidet. Se også avsnitt 7, 70 og 71.

- 59.** Innlemmelse av nye kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk har stor betydning for den samiske befolkningen, og bidrar til å styrke og utvikle samisk språk i områdene. Elleve kommuner er med i ordningen, i tillegg har Kommunal- og moderniseringsdepartementet sendt ut forslag om endring av forskrift til samelovens språkregler på høring i forbindelse med at Røros kommune har søkt om innlemmelse. Skånland kommune har også søkt om innlemmelse. Sametinget forventer at regjeringen setter av økonomiske midler slik at nye kommuner snart kan innlemmes i ordningen.

II Komiteens anbefalinger til Norge

3 Sametingets kommentarer til Norges rapportering

3.1 Komiteens anbefaling punkt 8

60. Sametinget mener det er viktig å få individbasert statistikk over samer av hensyn til samfunnsplanlegging, og særlig når det gjelder tilrettelegging av offentlige tjenester for samiske språkbrukere. Sametinget understreker at alle samiske språk i Norge er truede språk eller alvorlig truede språk hvor det haster å få på plass særlige tiltak. Pålitelig statistikk er en forutsetning for å kunne utvikle indikatorer for å vurdere hvordan samers økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter etter konvensjonen er oppfylt. NOU 2016: 18 *Hjertespråket* slo fast at det i dag ikke er noen offisiell statistikk over samiske språkbrukere i Norge.
61. Sametinget tar et stort ansvar for å utvikle kunnskapsgrunnlaget om det samiske samfunnet. Sametinget har en avtale med Statistisk sentralbyrå (SSB) om utarbeidelse av samisk statistikk hvert annet år. Grunnlaget for denne statistikken er det geografiske området for næringsutviklingsmidlene til Sametinget. Svakheten med statistikken er at den favner om alle som bor i området både samiske, norske og innvandrere, og i tillegg omfatter ikke statistikken det sørsamiske området. Utfordringen er å få til et statistisk utvalg som er representativt for den samiske befolkningen. På bakgrunn av dette ba Sametinget SSB utrede om det er mulig å utvikle en metode for å lage en statistisk populasjon som på sikt kan danne grunnlaget for en personbasert statistikk. SSB har i utredningen kommet fram til at det kan være mulig. Sametinget vil se på mulighetene sammen med SSB. Regjeringen må sikre at Sametinget har nok ressurser til å gjennomføre etableringen av en statistikkdatabase. Se også avsnitt 35 om sametingsvalget og 6 om ny folkeregisterlov.
62. Sametinget har siden 2010 fått utarbeidet en regional analyse av utviklingen av næringslivet i samiske områder. Oppdraget er utført av Telemarksforskning. Analysen danner et viktig grunnlag for å dokumentere utviklingen av samiske samfunn. Analysene viser også scenarier for utviklingen av næringslivet og demografiske forhold i samiske områder.

3.2 Komiteens anbefaling punkt 10

63. Sametinget ba i konsultasjon om likestilling- og diskrimineringsloven om at urfolk eller samer skulle nevnes som et eksempel på etnisitet i lovteksten og at loven burde ha en definisjon av urfolk. Sametingets krav ble uten nærmere begrunnelse ikke imøtekommet på disse punktene. Se også avsnitt 5.

3.3 Komiteens anbefaling punkt 14

64. Gáldu - kompetansesenter for urfolks rettigheter ble etablert i 2002 for å øke kunnskapen om og forståelsen for samiske rettigheter og urfolksrettigheter. Gáldu samlet inn, bygget opp, systematiserte, vedlikeholdt, bearbeidet, tilrettela og formidlet relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Gáldu kunne også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder. Gáldus virksomhet ble i 2017 i henhold til lov 1. juli 2015 om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter integrert i Norges nasjonale

institusjon for menneskerettigheter (NIM). Sametinget påpeker en utilsiktet virkning av omleggingen av virksomheten ved at Gáldus tidligere funksjon som sentral leverandør av informasjon om samiske forhold i dag ikke er ivaretatt.

3.4 Komiteens anbefaling punkt 16 a-e

65. Rapporten fra Institutt for samfunnsforskning som kom i 2015 med rapporten "*Discrimination against the Indigenous Sámi Population, National minorities and immigrants*" som viser at hver fjerde samisktalende mann og hver tredje samisktalende kvinne har opplevd etnisk diskriminering jf. art. 2.1 (a). Forskning og kunnskap om hatefulle ytringer mot samer foreligger ikke. Sametinget viser til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) der Menneskerettighetskomiteen 25. april 2018 i sine observasjoner til Norge jf. CCPR/C/NOR/CO/7 er bekymret for iherdigheten ved hatkriminaliteten og hatytringer mot samer i Norge. Komiteen er også bekymret for manglende systematisk registrering av saker og innsamling av data om hatkriminalitet og hatytringer mot samer og minoriteter.
66. Sametinget erfarer at samer opplever hets og hatefulle ytringer jf. art. 4 (a) av et stort omfang på nett og i sosiale medier i Norge. Samiske barn og unge bruker digitale møtesteder aktivt i sin hverdag. Dette gjør samiske barn og unge sårbare for hatytringer og netthets om sin etnisitet. Den samepolitiske debatten forurenses av hatefulle ytringer basert på fordommer og diskriminering. Særlig avisenes kommentarfelt på nett fylles ofte med hatefulle ytringer om den samiske befolkning uavhengig av hvilke politiske temaer som drøftes. Et offentlig ordskifte om samiske språk, utmarksrettigheter, sameflagg, veiskilting på samisk m.m. ender ofte i hatefulle ytringer om den samiske befolkningen. Særlig reindriftsnæringen blir utsatt for mye hatytringer på nett. Disse hatytringer får lite eller ingen oppmerksomhet av landsdekkende media, og Sametinget mener at de hatytringene som den samiske befolkning utsettes for heller ikke er så tydelig for sentrale myndigheter. Sametinget er bekymret for at dette kan føre til at samer, og da særlig unge samer, kvier seg for å delta i offentlige debatter og i samepolitikken. På tross av dette registrerer Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) et lite antall saker om diskriminering mot samer. Sametinget mener ombudet bør se på hvorfor det får så få saker av samer.
67. Sametinget ga innspill til regjeringens strategi mot hatefulle ytringer i 2016. Den samiske befolkning i Norge er vernet av Grunnlovens bestemmelser om rett til vern og utvikling av sin kultur og språk. Hatefulle ytringer kan bidra til å true denne retten. Sametinget pekte på at hatytringer mot det samiske folk kunne bunne i fordommer og diskriminering av samer. Norge har en historie med fornorskning av samer, og det kan gi seg utslag i hva som uttrykkes gjennom hatytringer i dag. Sametinget støttet regjeringens mål om å spre informasjon blant unge om samiske forhold, men vil bemerke at også voksne mangler kunnskap om samiske forhold, og informasjon derfor også bør rettes mot dem. Noen aktuelle tiltak er å synliggjøre samiske forhold i media og la samiske språk få flere synlige arenaer. Kunnskap i skolen om samer er av stor betydning og bør være godt integrert i nasjonale læreplaner.

3.5 Komiteens anbefaling punkt 18 a-f

68. **Hatkriminalitet.** Terskelen i straffeloven § 185 om forbud mot hatefulle ytringer er høy og fører sjelden til at noen blir dømt. Samer anmelder sjeldent saker og terskelen for å klage på opplevd hatkriminalitet og diskriminering er også høy. Se også avsnitt 65 - 67.

3.6 Komiteens anbefaling punkt 24

69. Sametinget i engasjerte seg i 2016 i Dakota Access Pipeline (DAPL) saken da det kom frem at mange av investorene i rørledningen var norske. Både norske banker og norske private pensjonsfond trakk seg ut av prosjektet med begrunnelser som knyttet seg til samfunnsansvar og fare for at prosjektet medfører brudd på urfolks rettigheter. En av de største investorene er imidlertid Statens pensjonsfond utland. Det trakk seg ikke ut, til tross for et sterkt press fra berørte urfolk i samarbeid med Sametinget og mange miljøorganisasjoner. Statens pensjonsfond utland (SPU) har vært underlagt etiske retningslinjer siden 2004. Siden da har Etikkrådet vurdert om investeringer i enkelte selskaper er i strid med de etiske retningslinjene for forvaltningen av Statens pensjonsfond utland. Etikkrådet gir råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Med bakgrunn i DAPL saken foreslo Sosialistisk Venstreparti i 2017 at Stortinget (Norges nasjonalforsamling) endret på *Retningslinjer for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utland*, slik at brudd på urfolks rettigheter også ble inkludert i retningslinjene. Sametinget anbefalte Sosialistisk Venstreparti å foreslår en slik endring, og Sametinget deltok på Stortingshøringen der vi argumenterte for vårt syn på saken. Stortingets flertallet var ikke enig og retningslinjene forble uendret. Statens pensjonsfond utland er fremdeles en stor investor i DAPL.

3.7 Komiteens anbefaling punkt 28

70. **Samiske språk.** Alle samiske språk i Norge er truede språk eller alvorlig truede språk hvor det haster å få på plass tiltak. Sametinget påpeker at det er en stor interesse for de samiske språkene, samtidig som språkene er under svært stort press og flere står i fare for å dø ut. Samisk språkutvalg la frem NOU 2016: 18 *Hjertespråket* og etablerte et helhetlig grunnlag for en planmessig politikk for styrking, vitalisering og utvikling av samiske språk. Utvalget foreslår tiltak som gjelder både lovendringer og endringer i dagens ordninger, samt foreslår tiltak som skal styrke situasjonen for de samiske språkene i Norge. Sametinget ønsker en samlet effektiv oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket* for samiske språk med endringer i lover og øvrige tiltak. Oppfølgingsarbeidet er blitt tatt opp i forbindelse med konsultasjons- og høringsmøter med Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det har midlertidig gått to år siden utredningen ble offentliggjort uten at det har blitt konsultert om hverken lovendringer eller tiltak for samiske språk.
71. Regjeringens handlingsplan for samiske språk ble forlenget ut 2017, men Sametinget har ennå ikke mottatt endelig rapport, eller blitt orientert om hvordan tiltakene oppfølges etter 2017 og i påvente av oppfølgingen av *Hjertespråket*. Se også avsnitt 7 og 58.
72. **Samiskundervisning.** Samisk språkutvalg har i utredningen NOU 2016: 18 *Hjertespråket* blant annet anbefalt at antallet elever som skal til for å igangsette undervisning på samisk reduseres til tre og at en individuell rett til samisk språkbad blir lovfestet for elever som ikke har samisk som førstespråk og for elever som mottar opplæring i samisk og som bor utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Se også avsnitt 12 - 16, 19, 44, 45, 52, 75 og 76.
73. **Undervisningsmaterieill.** Sametinget ønsker å oppnå et like bredt tilfang av samiske læremidler i alle fag på alle årstrinn og nivåer, og på sør- lule- og nordsamisk, som det er for læremidler på norsk. Læremidlene skal være av god kvalitet, og være i tråd med gjeldende læreplanverk og andre faglige vilkår. Sametinget er bekymret over læremiddelsituasjonen og mener at mangelen

på samiske læremidler gir elevene en oppfatning av at samiske språk, kultur og samfunnsliv har lavere status, og truer samiske barns rett til et kvalitativt godt opplæringstilbud. I den samiske skolen er det ikke samiske læremidler i alle fag og på alle årstrinn og nivåer til tross for samiske barns rett til opplæring. Omfanget av samiske digitale læremidler er svært begrenset og er kostnadskrevenne å utarbeide. Med dagens nivå på statlige bevilgninger og med stadig revidering av læreplaner med påfølgende behov for nye læremidler, er det ikke mulig for Sametinget å sørge for å få utviklet et tilfredsstillende læremiddeltilbud raskt nok. Dette innebærer at de statlige bevilgningene til læremiddelproduksjon må økes betraktelig. Sametinget mener at tilgangen til samiske læremidler må sikres i revidert opplæringslov, på samme måte som dagens lovgivning sikrer tilgangen til norske og nynorske læremidler.

74. Evalueringen av Kunnskapsløftet – samisk (NR-rapport nr. 1/2012 *Kunnskapsløftet 2006 Samisk – mot en likeverdig skole?*), viser at lærere oppfatter mangelen på samiske læremidler som svært krevende fordi lærerne må produsere en del læremidler selv, og dette medfører en merbelastning i arbeidshverdagen. Samisk språkutvalg har i sin utredning «NOU 2016: 18 *Hjertespråket* anbefalt at det etableres et nordisk samarbeid med fokus på å utvikle samiske læremidler, samt at det foretas en gjennomgang av gjeldende regelverk for åndsverkloven, slik at det blir lettere å dele samiske læremidler, læremateriell og digitale leksjoner over landegrensene. Se også avsnitt 20.
75. **Opprettholdelsen av samiske skoler.** Samiske skoler og oppvekstsentre er stadig truet av nedleggelse. Disse skolene befinner seg ofte i utkantstrøk og har relativt lave elevtall, noe som medfører at kommunale og nasjonale myndigheter nedprioriterer de samiske skolene i budsjettbehandlingene. Noen eksempler er Hattfjelldal skole i sørsamisk område og Sirbmá skole i nordsamisk område. Begge disse skolene har utelukkende samiske elever og undervisningen er lagt opp med basis i samisk språk og kultur. Fortsatt drift av disse to skolene er inntil videre sikret. Det finnes flere eksempler på nedlegging av distriktsskoler hvor et flertall av elevene var samiske. Sametinget er kritisk til at den samiske bosettingsstrukturen med spredt bebyggelse med lavt elevtall som en følge blir brukt som argument for å bygge ned distriktsskoler med samiske skoletilbud. Et skoletilbud for samiske elever må ta hensyn til den tradisjonelle samiske samfunnsstrukturen, med bosetninger i nærheten av tradisjonelle næringer som reindrift, jordbruk, duodji, jakt og fiske. Nedlegging av samiske skoler i distriktene medfører en systematisk nedbygging av undervisningstilbudet for samiske barn og svekker gjennomføringen av samers opprettholdelse av kultur og språk. Sametinget mener det er nødvendig at regjeringen sørger for tilstrekkelige budsjettmessige overføringer til skoleeierne slik at samiske skoler kan opprettholdes.
76. **Lærermangel.** Mangelen på samiskspråklige lærere er alarmerende. Situasjonen i sør- og lulesamisk område er særlig vanskelig. Dette er et alvorlig problem for tilgangen til og kvaliteten på opplæring i samisk skole og i samiske språk. Sámi allaskuvla, Sámi University of Applied Sciences, startet høsten 2017 master i samisk grunnskolelærerutdanning 1-7 skoletrinn og 5-10 skoletrinn. Fra høsten 2018 tilbyr i tillegg Nord universitet master i sør- og lulesamisk grunnskolelærerutdanning 1-7. skoletrinn. Sametinget mener det er behov for å iverksette særskilte tiltak for å øke rekrutteringen til de samiske grunnskolelærerutdanningene, og har derfor prioritert stipend for høyere utdanning til nevnte grunnskolelærerutdanning. I tillegg er stipend til samiskspråklige studenter i barnehagelærerutdanning prioritert.
77. Om anvendelse av Finnmarksloven se avsnitt 10 og 79 -82.

78. **Verne om østsamenes landrettigheter og kultur.** Østsamene befinner seg fremdeles i en svært utsatt og kulturell kritisk situasjon. Tiltak for å sikre østsamenes materielle kulturgrunnlag, slik det er foreslått av Samerettsutvalget og Sametinget, er ennå ikke fulgt opp av regjeringen.

3.8 Komiteens anbefaling punkt 30 a-f

79. **Finnmarksloven.** Sametinget påpeker at Finnmarkskommisjonen i de feltene de har gjennomgått har konkludert med at lokalbefolkningens rettigheter ligger lengere tilbake enn statens disposisjoner i Finnmark. Samtidig har kommisjonen nesten utelukkende konkludert med at Finnmarkseiendommen (FeFo) er grunneier og at det i liten grad er opparbeidet individuelle eller kollektive bruksrettigheter utover det Finnmarksloven allerede regulerer. Kommisjonen rettferdiggjør sine konklusjoner ved å vise til statens vidtgående disposisjoner i områdene i Finnmark og at denne har satt til side eiendomsretten og bruksretten til lokalbefolkningen. I praksis vil det si at lokalbefolkningen blir pålagt bevisbyrden for å få tilkjent eiendoms- eller bruksrett. Sametinget understreker at statens tidligere disposisjoner må sees i lys av den for forskningspolitikk som staten tidligere førte. Da Sametinget ga sin tilslutning til Finnmarksloven var dette under forutsetning av at dette var en forlatt politikk og at en gjennom etableringen av Finnmarksloven skulle markere et historisk skille når det gjaldt de prinsipper forvaltningen av grunn og ressurser i Finnmark skulle bygge på. Et av Finnmarkslovens hovedformål er også at forvaltningen av grunn og naturressurser i Finnmark særlig skal sikre samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsniv. Dette gjenspeiles dårlig i praktiseringen av loven i dag. Dette gjelder både anvendelsen av loven i domstolene, og i den praktiske forvaltningen underlagt Finnmarkseiendommen.
80. Sametinget finner det problematisk at Høyesterett (HR-2016-2030-A) i saken om Stjernøya uten videre legger til grunn at norsk tingsrett er i samsvar med grunnlaget for samers opparbeidelse av eiendomsrett jf. art.5(c)(4), noe som har resultert i at samer ikke er tilkjent slike rettigheter. Sametinget mener en slik forutsetning fra Høyesteretts side nødvendigvis ikke er i samsvar med folkeretten, særlig fordi det legges betydelig vekt på statens tidligere disposisjoner av land og ressurser uten at det ses hen til den assimileringspolitiske konteksten dette skjedde i. Se også avsnitt 47 - 51.
81. FeFo er en uavhengig lovfestet virksomhet som eier og administrerer grunn og ressurser i Finnmark i henhold til Finnmarksloven. Finnmarksloven avklarer i liten grad hvilke type organ FeFo er, men Sametinget mener det må legges klart til grunn at det ikke er en form for offentlig myndighetsorgan da det ikke kan innebære en anerkjennelse av samiske eiendoms- og bruksrettsposisjoner.
82. Dagens tilgang til jakt og fiske for tilreisende på Finnmarkseiendommens grunn strider med lokalbefolkningens og samers rettsoppfatning om at andres adgang til naturressursene ikke skal forstyrre den lokale bruken. Det er misnøye med dagens forvaltning som innebærer at lokalbefolkningen og tilreisende i praksis, og på tross av at Finnmarkskommisjonens kartlegging i vesentlig grad avdekker lokale bruksrettigheter, får tilnærmet samme tilgang til naturressursene. Lokalbefolkningen opplever i enkelte områder at deres utmarksbruk blir fortrent av andre.
83. **Land- og ressursrettigheter utenfor Finnmark.** Stortinget vedtok i juni 2017 i forbindelse med behandlingen av regionreformen å be regjeringen utrede å gi fjellova samme anvendelse i

Nordland og Troms som sør for Nordland grense. Utredningen skal legge til grunn at Statskog fortsatt skal beholde ansvaret for skogressursene. Utredningen skal videre legge til grunn at gjeldene Finnmarkslov videreføres innenfor dagens fylkesgrense for Finnmark, men ikke utvides til nye geografiske områder. Dette vedtaket kom som en overraskelse på Sametinget og skjedde uten noen forutgående konsultasjoner. Framgangsmåten forstår Sametinget som et forsøk på å overkjøre de prosesser det til nå har vært bred enighet om å gjennomføre for å utrede og sikre samiske rettigheter til land og vann i hele det samiske området. Det bryter med den forståelsen som ble etablert mellom de samiske organisasjonene og regjeringen ved nedsettelsen av Samerettsutvalget i 1981 og som samepolitikken hittil har vært bygget på. Dette kan også forstås som uttrykk for at Samerettsutvalget II ikke har blitt fulgt opp. En utredning om innføring av fjellova i Troms og Nordland må skje som ledd i oppfølgingen av Samerettsutvalget og inngå i en helhet der Statskog som eier av grunnen også må endres. Samtidig må ordninger som sikrer reell mulighet til ved dom å få fastsatt eier- og bruksrettigheter inngå. Fra Sametingets side har norske myndigheter blitt gjort oppmerksom på dette og Sametinget ønsker en snarlig oppfølging av Samerettsutvalgets forslag.

84. **Budsjettmessige tiltak.** Det er behov for ny budsjetteringsmodell for Sametinget som oppfyller de internasjonale forpliktelsene. Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget ble i januar 2018 enig om nye budsjettprosesser. Statlig budsjettoverføring til Sametinget skal som hovedregel skje over en samlet post i statsbudsjettet. I tillegg skal det i forkant av regjeringens årlige budsjettforslag overfor Stortinget være fremmet en melding fra regjeringen til Stortinget om utviklingstrekk og utfordringer for samisk språk, kultur og samfunnsliv der Sametingets synspunkter skal følge med når det ikke foreligger enighet. Regjeringen skal legge vekt på at arbeidet med meldingen legges opp slik at det tydelig ivaretar prinsippet om departementenes sektoransvar for samiske saker. Innflytelse over budsjetttrammer og mulighet til å vedta prioriteringer for egen utviklingsprosess er sterkt styrt av de økonomiske rammene fra statlige myndigheter, særlig i en så sterk enhets- og velferdsstat som Norge. Sametinget ser det derfor som svært viktig at det også gir rom for konsultasjoner om egen økonomisk, sosial og kulturell utvikling, og konstaterer at etableringen av den nye ordningen i seg selv ikke sikrer dette.
85. **Mineralloven.** Stortinget vedtok ny lov 16. juni 2009 nr. 101 *om erverv og utvinning av mineralressurser* (mineralloven) i 2009 uten Sametingets samtykke. Sametinget sendte en supplerende rapport om dette til ILO i tilknytning til rapporteringen for perioden 2008-2013 og ILO oppfordret staten og Sametinget til å fornye drøftingene for å innarbeide bestemmelser i mineralloven som sikrer en effektiv anvendelse av ILO-169 art. 14 og 15 utenfor Finnmark. Nærings- og fiskeridepartementet har nedsatt en gruppe med tre eksperter som i 2018 skal evaluere mineralloven.
86. **Gruve drift.** Sametinget har de seneste årene jobbet intenst mot to planer om gruve drift i det samiske området. Det gjelder Nussir kobbergruve i nordsamisk område i Kvalsund kommune i Finnmark fylke. Samt Elkem kvartsutttak på Nasafjell i det sørsamiske området i Rana kommune i Nordland fylke. Begge disse gruveplanene vil påvirke reindriften i området dramatisk. Det er snakk om at historiske rettigheter til å drive reindriften i området må eksproprieres. På Nasafjell er det grenseoverskridende reindriften mellom Norge og Sverige. I Nussir planlegges det også at gruveavfallet skal deponeres i Repparfjorden. Det vil da påvirke sjøsamiske rettigheter og interesser i forhold til blant annet fiske etter torsk og laks. Sametinget er bekymret for at norske

myndigheter gir tillatelse til gruvedrift som medfører at samer ufrivillig fortrennes fra sine tradisjonelle næringer, og således nektes å bruke og høste av de bærekraftige ressursene i disse områdene. Begge sakene er inne til sluttbehandlingen i regjeringen i disse dager.

87. **Konsultasjoner med berørte samiske interesser.** Selv om Finnmarkseiendommen (FeFo) er et privat rettighetsobjekt skal det også sikre og disponere kollektive samiske rettigheter, noe Sametinget mener må skje gjennom en åpen og tett dialog med Sametinget, men også slik at der det foreligger samiske lokale bruksrettigheter som FeFo er satt til å forvalte så gjelder konsultasjonsplikten også for FeFo.
88. Reindriften er en særlig viktig bærebjelke for samisk kultur og samfunnsliv. Reindriften bidrar til å bevare samiske språk og tradisjoner. I saker knyttet til reindriften har konsultasjonene bedret seg sammenliknet med hvordan det var fram til 2013 ved at Sametinget og Norske Reindriftsamers landsforbund (NRL) har blitt involvert tidligere i beslutningsprosessene av Landbruks- og matdepartementet. Det er likevel slik at det fremdeles ikke oppnås enighet om endringer i reindriftsloven og om tiltak for å styrke reindrifts situasjon. Dette anses som svært problematisk siden reindrift er en eksklusiv og kulturspesifikk samisk næring hvor retten til å vedta egne prioriteringer må være stor. Sametinget har da også i 2018 valgt å ikke oppnevne nye representanter til Statens reindriftsstyre siden disse underlegges statlig instruering og kontroll og ikke sikrer en selvstendig representasjon fra samene og samisk reindrift. For lovgiving og tiltak av direkte betydning for samisk jordbruk er det per i dag så godt som et totalt fravær av konsultasjoner med Landbruks- og matdepartementet.
89. I saker der Sametinget har reist innsigelse til arealplaner og hvor det etter forhandlinger og mekling ikke er oppnådd enighet mellom Sametinget og kommunal planmyndighet, og hvor da Kommunal- og moderniseringsdepartementet fatter endelig vedtak, har Sametinget ikke blitt konsultert om departementets beslutning. Sametinget finner dette å være i strid med at konsultasjoner skal skje på alle stadier av en sak.
90. **Retts hjelp.** Sametinget registrerer at særlig samiske næringer utsettes for et stadig større ytre press der inngrep planlegges til nye næringer og infrastruktur. Samiske næringsutøvere risikerer at deres kollektive næringsgrunnlag, som beitemarker, høstningsområder og fiskeplasser, blir fortrent av annen utnyttelse. Denne utviklingen fører til at stadig flere samiske næringsutøvere må kjempe for sine rettigheter i domstolene. Sametinget ser behov for å opprette ordninger for å øke mulighetene for fri juridisk bistand til samiske næringsutøvere som havner i slike situasjoner. For eksempel har Fylkesmannen kompetanse til å innvilge fri sakførsel i alle sakstyper, også når de økonomiske vilkårene for fri retts hjelp ikke er oppfylt.
91. Justis- og beredskapsdepartementet besluttet å avslutte bevilgningen til Rettshjelpskontoret Indre Finnmark i Karasjok med virkning fra 1. juli 2015. Departementet mente at rettshjelpskontoret ikke oppfylte kriteriene for å motta tilskudd. Departementet vurderte at den samiske befolkningen i Finnmark fylke ikke vil få dårligere tilgang til juridisk bistand eller må betale mer for den retts hjelpen som de mottar, jf. lov om fri retts hjelp, som er gjenstand for økonomisk behovsprøving. Det forutsettes da at dagens advokatvirksomhet med god geografisk spredning av advokater i Norge opprettholdes. Sametinget mener at nedleggelsen av Rettshjelpskontoret Indre Finnmark påvirker samiske retts hjelpsutfordringer som omfattes av internasjonale konvensjoner,

herunder ICERD. Nedleggelsen av rettshjelpskontoret gjør det vanskeligere for nordsamiskspråklige innbyggere i indre Finnmark til å gjøre seg forstått og forstå rettsprosesser.

92. **Fiskeri.** Stortinget vedtok endringer i lov 6. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av marine ressursar (havressursloven) og lov 26. mars 1999 nr. 15 om retten til å delta i fiske og fangst (deltakerloven) i 2012 som oppfølging av utredningen om retten til fisket i havet utenfor Finnmark (NOU 2008: 5). Deltakerloven fastslår retten til fiske for fiskere med båter under 11 meter i samiske områder jf. § 21 tredje ledd. Av havressursloven følger det at ved alle reguleringer av fiske skal det legges vesentlig vekt på hensynet til samisk bruk og dens betydning for samiske lokalsamfunn jf. § 11 6. ledd. I tillegg er det lovfestet en egen fjordfiskeremnd som skal bidra til å styrke fjordfiske jf. havressurslova § 8 bokstav b, og det skal ved forskrift fastsettes grenser i fjordene hvor båter over 15 meter ikke har lov å fiske for å sikre dette fisket til lokal fjordfiskeflåte. Sametinget forutsetter at det blir en oppfølgende prosess for å lovfeste retten til fiske.
93. Fiskere i åpen gruppe har en langt mindre kvote enn den et lignende fartøy har i lukket gruppe. For å øke inntektsmulighetene for fiskere i åpen gruppe i sjøsamiske områder, vedtok statlige myndigheter i 2012 å avsette en egen Kystfiskekvote på 3 000 tonn torsk, som blir tildelt som ekstrakvote til fiskere i åpen gruppe i samiske områder slik at også disse fiskerne skal kunne leve av sitt yrke. For å øke lønnsomheten i lukket gruppe har myndighetene nylig fremmet forslag om å innføre begrensninger i fisket for båter under 11 meter. Dette tiltaket vil sterkt påvirke samiske fiskerettigheter og samfunnsforhold ettersom antall båter i lukket gruppe antas å bli redusert med ca. en tredjedel, noe som igjen fører til at bosettingen kan bli svekket og bli kritisk lav i mange kystområder. Staten har ikke utredet eller på annen måte synliggjort hva strukturingsforslaget for båter under 11 meter vil føre til i fisket i de sjøsamiske samfunnene i fjordene og langs kysten.
94. Sametinget har ved flere anledninger fått tilbakemelding fra Fjordfiskeremnda at deres arbeidet blir hemmet eller forhindret på grunn av lave økonomiske rammer. Dette medfører at Fjordfiskeremnda ikke har mulighet til å gjennomføre nødvendige utredninger eller annet arbeid som er påkrevd for å synliggjøre virkninger det samiske samfunn vil bli påført som følge av myndighetenes ulike forslag til reguleringer innen fiske og oppdrett. Sametinget har tatt opp saken med Nærings- og fiskeridepartementet uten at forholdene er vesentlig bedret.
95. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) leverte i 2016 en rapport om sjøsamenes rett til sjøfiske der det påpekes at fiske er en helt sentral del av den sjøsamiske kulturen, og derfor medfører vidtgående reguleringer en stor utfordring for overlevelsen til sjøsamisk kultur. NIM anbefaler videre at sjøsamenes rett til fiske som del av deres kulturutøvelse og basert på deres historiske fiske, blir lovfestet. Sametinget registrerer at NIM i årsmeldingen for 2017 har konkludert med at gjeldende regelverk ikke er tilstrekkelig for å ivareta sjøsamenes menneskerettigheter. Anbefalingene er imidlertid ikke fulgt opp av regjeringen.

3.9 Komiteens anbefaling punkt 38

96. I utredningen NOU 2014: 8 *Tolking i offentlig sektor – et spørsmål om rettssikkerhet og likeverd*, fremkommer et lovforslag angående de offentlige myndighetenes ansvar for bruk av tolk. Justis- og beredskapsdepartementet arbeider fortsatt med dette lovforslaget.

97. Sametinget hadde møte med departementet mars 2017, der det ble enighet om å konsultere om forslag til ny tolkelov før det ble sendt på høring. En høring om forslag til ny tolkelov var forventet i løpet av 2018. Lovarbeidet er nå satt på vent hos Justis- og beredskapsdepartementet. Både innen helsevesenet, rettsvesenet og i politiet mangler det fagfolk med samiskspråklig kompetanse og det er et stort behov for kompetente tolker i samiske språk. En tolkelov og en autorisasjonsordning for samiske tolker må snarlig komme på plass slik at disse utfordringene kan imøtekommes.
98. Det er særlig et problem for samiske pasienter at det ikke er tilgang til samisk tolk på de store sykehusene der samiske pasienter er til behandling. Hammerfest sykehus har tilstedeværende tolk på dagen, og tilbud om fjerntolking om kveldene og i helgene. Sametinget mener dette er noe alle sykehus i samiske områder må ha for å sikre kommunikasjonen mellom pasient og lege. I dag må pårørende ofte fungere som tolk, og det er ikke tilrådelig i et tolkefaglig perspektiv.

3.10 Komiteens andre anbefalinger punkt 44

99. **Konsultasjoner med organisasjoner i det sivile samfunnet.** Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget har i mai 2018 blitt enig om et nytt kapittel i sameloven om konsultasjoner. Lovutkastet inkorporerer også ILO-169 i sameloven slik at ved motstrid mellom samelovens bestemmelser og ILO-169 så har ILO-169 forrang. Sametinget ga i sitt plenumsvedtak i juni 2018 sitt samtykke til lovutkastet og regjeringen forventes å fremme lovforslaget overfor Stortinget høsten 2018. Lovforslaget bygger i det vesentlige på konsultasjonsprosedyrene, men har omfattende forarbeider og merknader til bestemmelsene. Loven er unntatt for innsigelsessaker etter plan- og bygningsloven. Sametinget har valgt å akseptere dette ut fra at det i lovens forarbeider følger at innsigelsesordningen etter plan- og bygningsloven som helhet skal ivareta de samme hensynene som konsultasjonsordningen, også for departementets sluttbehandling av saker der Sametinget har reist innsigelse. Loven fastslår videre at direkte berørte samiske interesser har konsultasjonsrett og at kommuner og fylkeskommuner har plikt til å konsultere samiske interesser, herunder Sametinget der det er nødvendig.
100. Sametinget forventer at et vedtak om endringer av sameloven med konsultasjonsbestemmelser vil sikre sterkere grad av gjennomføring av konsultasjoner i alle deler av offentlig forvaltning og ved domstolars behandling. Sametinget mener derfor at loven bør gi grunnlag for at Høyesterett ved anledning foretar en ny vurdering av samers rett til konsultasjoner for å oppnå et fritt og informert samtykke, slik at det foreligger en rettsavklaring som ikke hefter tvil om konsultasjonenes innhold og målsetting. Sametinget finner videre grunn til at statlige myndigheter framover bør ha oppmerksomhet mot at direkte berørte samiske interesser gis reelle virkemidler til å delta i konsultasjoner med offentlige myndigheter